

**РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В КОНТЕКСТІ УТВОРЕННЯ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ**

**DEVELOPMENT OF UKRAINIAN PARLIAMENTARISM IN THE CONTEXT
OF THE FORMATION OF THE WESTERN UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC**

Актуальність статті полягає в тому, що проголошенню Західноукраїнської Народної Республіки та створенню безпосередньо її представницьких органів передували події Першої світової війни, коли розпочалися пошуки й упровадження своєрідних українських форм правління з ознаками представницької влади. У статті розглянуто основні історико-правові ідеї становлення та діяльності інституту парламентаризму у процесі утворення Західноукраїнської Народної Республіки. Визначено державотворчу роль законотворчої діяльності представницького органу влади української держави тогочасного історичного періоду. Мета статті полягає в аналізі становлення й розвитку ідей парламентаризму в історико-правових засадах утворення та діяльності Західноукраїнської Народної Республіки. З'ясовано, що сподіванням на утворення окремої української автономії у складі Австро-Угорщини було покладено край 4 листопада 1916 р., коли Німеччина та Австро-Угорщина пішли назустріч полякам і проголосили десять відвоєнованих губерній російської Польщі (так звану Конгресівку) самостійною державою. Водночас імператор Австро-Угорщини Франц-Йосиф пообіцяв не розділяти Галичину (хоча це раніше передбачалося) на українську та польську, а перетворити її на польський автономний край у складі Австро-Угорщини. На знак протесту Загальна Українська Рада склала повноваження. Політичний провід краєм узяла на себе як своєрідний представницький орган Українська парламентарна репрезентація, створена депутатами-українцями розпушеного на час війни австрійського парламенту. Українська парламентарна репрезентація внесла протест до уряду, заявивши, зокрема, що «український народ ніколи не признає відокремлення Галичини під польське панування та ніколи не зречеться права національної автономії своєї території й утворення окремого українського коронного краю в межах Австрії». Далі Українська парламентарна репрезентація пішла проторованим шляхом – звернулася з маніфестом до українського населення краю, закликаючи його «просити монарха» не віддавати Галичину полякам.

Ключові слова: парламент, парламентаризм, законодавча діяльність, Західноукраїнська Народна Республіка.

The relevance of the article is that the proclamation of the Western Ukrainian People's Republic and the creation of its representative bodies were preceded by the events of the First World War, when the search for and implementation of Ukrainian forms of government with signs of representative power began. The article considers the main historical and legal ideas of the formation and operation of the institution of parliamentarism in the process of formation of the Western Ukrainian People's Republic. The state-building role of the legislative activity of the representative body of power of the Ukrainian state of the historical period of that time is determined. The purpose of the article is to analyze the formation and development of the ideas of parliamentarism in the historical and legal framework of the formation and activities of the Western Ukrainian People's Republic. It was found that the hope for the formation of a separate Ukrainian autonomy within Austria-Hungary came to an end on November 4, 1916, when Germany and Austria-Hungary met the Poles and declared the recaptured ten provinces of Russian

Poland (the so-called Congress) an independent state. At the same time, the Emperor of Austria-Hungary Franz Joseph promised not to divide Galicia (although it was previously assumed) into Ukrainian and Polish, but to turn it into a Polish autonomous region within Austria-Hungary. In protest, the General Ukrainian Council resigned. The Ukrainian parliamentary representation, created by Ukrainian deputies of the dissolved Austrian parliament during the war, took over the political leadership of the region as a kind of representative body. The Ukrainian parliamentary representation protested to the government, stating, in particular, that “the Ukrainian people will never recognize the secession of Galicia under Polish rule and will never renounce the right of national autonomy and the formation of a separate Ukrainian crown within Austria”. Then the Ukrainian parliamentary representation followed a well-trodden path – addressed a manifesto to the Ukrainian population of the region, urging him to “ask the monarch” not to give Galicia to the Poles.

Key words: *parliament, parliamentarism, legislative activity, Western Ukrainian People's Republic.*

Вступ. Проголошенню Західноукраїнської Народної Республіки (далі – ЗУНР) і створенню безпосередньо її представницьких органів передували події Першої світової війни, коли розпочалися пошуки й впровадження своєрідних українських форм правління з ознаками представницької влади.

Окремих аспектам утворення та законотворчої діяльності Західноукраїнської Народної Республіки приділяли увагу В. Верига, В. Гордієнко, О. Карпенко, Б. Тищик, О. Кондратюк, В. Регульський, М. Кугутяк, К. Левицький, В. Маковський, І. Максимчук, В. Осечинський, І. Патер, П. Феденко та інші вчені.

Постановка завдання. Мета статті полягає в аналізі становлення й розвитку ідей парламентаризму в історико-правових засадах утворення та діяльності Західноукраїнської Народної Республіки.

Результати дослідження. Перша світова війна розпочалася 28 липня 1914 р. оголошенням Австро-Угорщиною війни Сербії, формальним приводом для чого стало вбивство 28 червня 1914 р. в м. Сараєво (Боснія) спадкоємця австрійського престолу принца Франца Фердинанда та його дружини.

Німеччина 1 серпня 1914 р. оголосила війну Росії, а 3 серпня – Франції; 4 серпня Англія оголосила війну Німеччині. У жовтні 1914 р. до Троїстого союзу (Німеччина, Австро-Угорщина, Італія) приєдналися Туреччина та Болгарія. Проте у травні 1915 р. на бік Антанти (Франція, Велика Британія, Росія) перейшла Італія. У серпні 1916 р. до них приєдналася Румунія, у стратегічних планах якої передбачалося приєднання всієї Буковини, а у квітні 1917 р. – ще й США. Війна перетворилася на світову, у ній узяли участь 33 країни. До війська було мобілізовано понад 73,5 млн осіб (зокрема, 48,3 млн осіб у країнах Антанти, 25,1 млн – у країнах Троїстого союзу) [18, с. 99].

Зауважимо, що в 1913 р. представники української соціал-демократії – значна частина етнічного українства по обидва боки від Збруча – звернулися до Надзвичайного конгресу Соціалістичного Інтернаціоналу в Базелі зі спільною відозвою, де йшлося про наміри і плани царизму стосовно українського визвольного руху в Галичині та про позицію української соціал-демократії обох імперій у разі війни: «Царат бачить у Галичині огнище українського злиття, якого іскри перелетять на російську Україну і спалить трухлявий будинок царату. Тому російське правительство посилає тисячі своїх шпівнів у Галичину, для того щоб вони утворили там спеціальну партію москвофілів, які за рублі ведуть царську й православну пропаганду і хочуть за рублі накинути нашому народові ідею української нації з російською. Немає ніякого сумніву, що з вибухом війни Галичина буде першою ціллю російських армій. Хоч ми протестуємо проти війни, однак торжественно заявляємо при цьому, що в разі воєнного конфлікту між Австрією та Росією нашим першим завданням буде боротися проти нашого споконвічного ворога, проти російського царату» [9, с. 114].

Незважаючи на цю заяву, після оголошення війни підросійська та підавстрійська українські політичні еліти підтримали свої уряди. Стосовно наддніпрянців, то про нейтральну позицію та, зрештою, підтримку уряду заявило авторитетне громадсько-культурне об'єднання – Товариство українських поступовців (ТУП).

Налаштованість українських соціал-демократів, на наше переконання, чітко висвітлює стаття-маніфест С. Петлюри «Війна і українці», уміщена в петербурзькому журналі «Украинская

жизнь» за 1914 р. Звинувативши Німеччину та Австро-Угорщину в розпалюванні світової війни, він завершив публікацію таким вірнопідданським пасажем: «Українці не піддадуться провокаційним впливам і виконають свій обов'язок громадян Росії в цей тяжкий час до кінця і не тільки на полі бою, у шерехах війська, що бореться проти порушників світового миру і права, але й як громадяни – обивателі, що повинні в міру своїх сил і спроможностей сприяти успішному виконанню російською армією виймовко відповідального завдання, що випало на її долю» [15, с. 186]. Отже, спільний фронт «західників» і «східняків» проти російського царату не виник, та й не міг існувати.

Більшість галицької політичної еліти усвідомлювала, що поразка центральних держав і російська окупація регіону означали би для українців втрату всіх їхніх національно-політичних і культурних здобутків, перетворення на «русский народ», а перемога, навпаки, відкривала перспективи збереження й розвитку національно-історичної самобутності, поширення впливу на всі українські землі [18, с. 100].

Окрім того, на початку війни українська політична еліта по обидва боки Збруча не готова була адекватно сприйняти виклик часу: наддніпрянці не могли «вирватися з обіймів» драгоманівської ідеї «автономізму», а «західники» – відмовитися від надії, що цісар усе-таки поділить Галичину на «українську» й «польську», і що вони зможуть створити окремих український коронний край. Останнє чітко окреслене у Програмі Української національно-демократичної партії, найвпливовішої тоді політичної партії краю [20, с. 191–196].

З початком війни австро-угорський імператор Франц-Йосиф I видав маніфест «До моїх вірних народів!» із закликом рішуче обороняти вітчизну й імператора. Скориставшись нагодою, українські політики розпочали переговори у Відні з австро-угорським урядом про поділ Галичини на східну (українську) і західну (польську), які, проте, не мали успіху. Однак галичани не втрачали надію, що вони зрештою досягнуть свого.

Використавши набутий в умовах Австрійської імперії та Австро-Угорської монархії політико-правовий досвід, українці з початком війни формували представницькі демократичні органи суспільно-політичного управління українською громадськістю, що відповідали умовам війни. Перший такий орган – Головна українська рада (ГУР) – було створено 1–2 серпня 1914 р. у Львові з представників основних українських політичних партій (Української національно-демократичної партії (далі – УНДП), Української радикальної партії та Української соціал-демократичної партії) по чотири особи від кожної, а також за участю представників патріотичних громадських об'єднань «Сокол-батько», «Український січовий союз» тощо [2, с. 14–15].

Очолив Головну українську раду відомий та авторитетний український галицький політик, голова УНДП та Української парламентарної репрезентації у віденському парламенті, адвокат Кость Левицький. Його заступниками обрали суспільних діячів Миколу Ганкевича та Михайла Павлика, секретарем – Степана Барана. До складу Головної української ради увійшли галицькі політики, здебільшого правники, депутати Австрійського парламенту та Галицького сейму Іван Боберський, Микола Балицький, Микола Лагодинський, Михайло Левницький, Теофіль Мелень, Володимир Темницький, Кирило Трильовський, Володимир Старосольський, Льонгин Цегельський, Іван Кивелюк [3, с. 9].

У програмному маніфесті Головної української ради, характеризуючи Російську імперію як історичного ворога України й українців, закликала співвітчизників «стати однодушно проти царської імперії, при тій державі, у якій українське національне життя нашло свободу розвитку; чим більше буде поразення Росії, тим швидше виб'є година визволення України» [2, с. 212]. Вважаючи себе повноважним представницьким політичним органом регіонального українства, Головна українська рада визначила першочерговим завданням захист інтересів українського народу в Австро-Угорщині під час війни.

Поширюючи досвід та ідеї Головної руської ради (ГРР) часів демократичної революції 1848–1849 рр., яка сформувала у складі австрійського війська окремих український батальйон гірських стрільців, Головна українська рада 6 серпня 1914 р. створила Українську бойову управу (УБУ). Її першим кроком стало звернення до українського населення краю (передусім молоді) із закликом організувати військо Українських січових стрільців (УСС) – основу збройних сил майбутньої Української Держави [19, с. 13].

Мета українських збройних формувань чітко сформульована у зверненні Головної української ради: «Ми, українці, повинні бажати, щоб від Росії відірвали всю Україну з Києвом, Полтавою, Черніговом, Кубанщиною та берегами Чорного моря. З такої великої землі утворено би напевно самостійну Українську державу зі столицею в нашій стародавній Києві, де були би українське правительство і український парламент, вибраний всім нашим народом» [21, с. 56–57].

Отже, навіть в умовах світової війни Українська бойова управа вбачала майбутню самостійну українську державу як парламентську республіку європейського зразка.

З перших днів війни (ситуація, до речі, складалася не на користь Австрії) польсько-австрійський уряд розпочав жорстоко переслідувати українців. Урядові представники, зокрема польські шовіністи, зчинили галас довкола «руської зради». Причиною стало те, що в Києві ще до війни галицькі москвофіли, які емігрували до Росії, утворили «Карпато-Русский Освободительный Комитет». Він 29 липня 1914 р. видав відозву, де звертався до галичан із закликом привітно зустріти російську армію та переходити на її бік [17, с. 444]. Окрім цього, його члени допомогли штабу Південно-Західного фронту підготувати книжку «Современная Галиция», у якій тенденційно характеризуються українські установи, політичні партії, греко-католицька церква та її діячі.

Цю зачіпку спритно використали польські шовіністи, екстраполовавши позицію галицьких, буковинських і закарпатських колаборантів-москвофілів на все українство краю. Така ситуація влаштовувала й австрійську владу, яка намагалася списати катастрофічні поразки початку війни. Міф про «українську зраду» радо підхопили і в низах, і на вищих щаблях влади. Правлячі кола звинувачували українців у політичній непевності, підтримуванні Росії та вживали проти них каральних заходів. Концентраційні табори в Талерофі, Терезієнштадті, навіть Гмюнді були переповнені українцями. Так, лише в Талерофі наприкінці 1914 р. опинилося понад 8 тис. українців із Галичини й Буковини, переважно селян (понад 70%). Значний відсоток серед в'язнів-українців становили греко-католицькі священники [11, с. 227]. Сотні українців були розстріляні й повішені за вироками військово-польових судів австро-угорської армії, яка відступала.

Згубні наслідки для західних українців спричинив наступ російської армії, головне завдання якої полягало у знищенні українства в цьому стратегічному регіоні та приєднання його до Російської імперії. Російські війська 3 вересня 1914 р. зайняли Львів – за офіційним визначенням, столицю Королівства Галичини та Лодомерії разом із великим князівством Краківським, князівствами Освенцімським і Загорським [18, с. 22, 105].

Захопивши галицьку землю, офіційні представники російського уряду відверто оприлюднили «об'єднітельні» суть і зміст державної політики. Так, у маніфесті «Русскому народу» верховний головнокомандувач російської армії великий князь Микола Миколайович закликав російський народ до об'єднання та пропонував «завершити діло великого князя Івана Калити» [8]. Новопризначений генерал-губернатор Галичини граф Олексій Бобринський заявив магістрату Львова: «Галичина і Лемківщина здавна з корінною частиною однієї великої Росії. На цих землях корінне населення завжди було російським, і влаштування їх повинно бути засноване на російських засадах. Я буду тут запроваджувати російську мову, закон і устрій» [13, с. 109].

Нічого спільного з правом, тим паче міжнародним, такі заяви не мали. Вони відображали офіційну позицію Російської імперії та положення імперської військово-політичної доктрини, у якій визначальною була кінцева стратегічна загарбницька мета, а історико-правове обґрунтування, економічні, соціальні, духовно-культурні й морально-етичні засади, долі мільйонів людей – другорядними, несуттєвими.

Як же поставилася нова окупаційна влада до корінного населення, яке, згідно з її твердженнями, «завжди було російським» і яке вона прийшла «визволити»? За згодою з польськими «ендеками» та їх допомогою в короткий термін закрили всі руські (українські) установи, бібліотеки, видавництва, газети, школи, у тому числі «Просвіту», Наукове товариство імені Шевченка, заборонили використання руської (української) мови, натомість на польську (не руську) заборона не поширювалася. Для вчителів у Львові, Києві, Петербурзі терміново відкривали курси російської мови, публікували російські підручники й посібники. Силоміць насаджували російське православ'я. До Галичини було скеровано сотні православних священників, очолених українофобом архієпископом Євлогієм Волинським. Тотальна русифікація населення краю розпочалася з першого дня окупації [7, с. 15–16].

Окупаційна російська влада розгорнула широку й жорстоку антиукраїнську кампанію: почалися масові обшуки, арешти, депортація української інтелігенції в Росію, у Сибір. За короткий час було депортовано понад 12 тис. осіб, а 19 вересня 1914 р. було заарештовано митрополита Андрея Шептицького та вивезено в Суздаль, де він перебував до 1917 р. Було вивезено ректора Львівської духовної семінарії о. Й. Боцяна та інших представників греко-католицького духовенства [7, с. 445]. Про антиукраїнські заходи російської влади М. Грушевський писав: «У всіх ворогів українства з'явилася тверда надія і навіть певність, що тепер можна буде задавити українство дорешти в самім жерелі його, яким уважали вони Галичину, і на всій Україні Російській. «Кінець українству» – таке було гасло російської адміністрації» [7, с. 125].

На початку літа 1915 р. розпочався контрнаступ німецько-австрійських військ. Зміни на фронті вселяли в українців нові надії. Зазначимо, що на противагу соціалістам і тупівцям, котрі у війні підтримали російський уряд, група українських емігрантів-соціалістів із Наддніпрянщини (Д. Донцов, В. Дорошенко, А. Жук, О. Назарів, пізніше до них приєдналися М. Залізняк, М. Меленевський, О. Скоропис-Йолтуховський) ще 4 серпня 1914 р. заснувала у Львові Союз визволення України (СВУ). Його головою обрано Д. Донцова, секретарем – В. Дорошенка. Було ухвалено політично-державну платформу Союзу визволення України та відозви «До українського народу в Росії» (болгарів, румунів, турків і шведів; написав Д. Донцов), «До громадської думки Європи!», проєкти звернень до російського населення «Чому почалася війна?», «Як живеться селянам у Росії» [14].

Важливим кроком, який визначив порядок роботи Загальної української ради (далі – ЗУР), у яку було реорганізовано Головну українську раду, стало прийняття «Регламенту про порядок роботи, органи управління і секції Ради», ухваленого 19 травня 1915 р. У цьому документі передбачалося, що ЗУР засідатиме двічі на місяць. Голова ЗУР або його заступник мали право скликати позачергові збори; вони могли бути скликані й за вимогою групи, яка налічує не менше трьох делегатів. Така група мала право «вето» у процесі прийняття на засіданні усно, а письмове повідомлення надсилося за 24 години до засідання ЗУР. Проєкти найголовніших питань із доповненнями членові Президії надсилалися кожному членові Ради в письмовому вигляді [22]. Протоколи пленарних засідань ЗУР вели почергово члени Секретаріату, що погоджував засідання з Президією та видавав «офіційний комунікат для преси», який підписував секретар, котрий вів протокол пленарного засідання. Рада мала правничу, політичну, українську пресову, економічну й культурну служби з визначеними обов'язками та певними ділянками роботи [22].

Одноособово в регламенті виділено «Органи Загальної української ради». Українську бойову управу визнано автономним органом ЗУР і керівним органом Українських січових стрільців. У політичних справах організація керувалася вказівками Ради. ЗУР також розглядала й затверджувала кадрові призначення в Начальній команді Українських січових стрільців [22].

ЗУР 12 травня 1915 р. звернулася з програмною декларацією до всіх народів світу, підтверджуючи, що її мета, як і колишньої Головної української ради, – створити «самостійну державу на російській Україні» та здобути автономію для українського народу в Австро-Угорщині. Відповідно до національних інтересів українців в Австро-Угорській державі ЗУР вимагала від австрійського уряду конкретних дій щодо відбудови зруйнованої військової економіки Галичини, поділу її на східну та західну (українську й польську). На зустрічі з прем'єр-міністром К. Штірком і новим міністром закордонних справ С. Буріяном представники ЗУР домагалися сформувавши українську адміністрацію на відвоєнованих Волині, Холмщині та Підляшші, спрямувати в ці регіони Українських січових стрільців, а не польських легіонерів. Однак ці вимоги австрійський уряд не підтримав [20, с. 222–223; 10, с. 156–158].

У той час, як проавстрійські налаштована ЗУР намагалася реалізувати українські національні інтереси правовим легітимним способом, польські шовіністи розгорнули широку антиукраїнську кампанію, здійснювали масштабну діяльність, щоб створити негативний образ України та українців, насамперед в очах німців та австрійців. На жаль, їм це вдалося [7, с. 17–18].

Сподіванням на утворення окремої української автономії у складі Австро-Угорщини було покладено край 4 листопада 1916 р., коли Німеччина та Австро-Угорщина пішли назустріч полякам і проголосили десять відвоєнованих губерній російської Польщі (так звану Конгресівку) самостійною державою. Водночас імператор Австро-Угорщини Франц-Йосиф пообіцяв не розділяти Галичину (хоча це раніше передбачалося) на українську та польську, а перетворити її на польський автономний край у складі Австро-Угорщини. На знак протесту ЗУР склала повноваження.

Політичний провід краєм як своєрідний представницький орган узяла на себе Українська парламентарна репрезентація (далі – УПР), створена депутатами українцями розпущеного на час війни австрійського парламенту. Очолив УПР Ю. Романчук, заступником став Є. Петрушевич. УПР внесла протест до уряду, заявивши, зокрема, що «український народ ніколи не признає відокремлення Галичини під польське панування та ніколи не зречеться права національної автономії своєї території й утворення окремого українського коронного краю в межах Австрії» [9, с. 130]. Далі УПР пішла проторованням шляхом – звернулася з маніфестом до українського населення краю, заклинаючи його «просити монарха» не віддавати Галичину полякам. Австрофіліство, сподівання на ласку цісаря були глибоко вкоріненими в тогочасному українському політикумі. Подальші дії УПР, яку на початку 1917 р. очолив Є. Петрушевич, засвідчили, що орієнтація на Австро-Угорщину й надалі залишалася основою її політики [12, с. 158].

У травні 1916 р. російські війська здійснили так званий Брусиловський прорив і знову захопили Галичину та Волинь, проте незабаром австрійські війська перейшли в контрнаступ і відкинули супротивника. На початок 1917 р. обидві воюючі сторони виявилися знесиленими та обезкровленими. Найбільших утрат зазнала імперська Росія – 1,5 млн убитих, 4 млн поранених і 2 млн полонених. Об'єктивні й суб'єктивні чинники призвели, зрештою, до вибуху – російської Лютневої революції. Події в Росії вплинули й на Центральні держави, насамперед Німеччину та Австро-Угорщину. На численних мітингах, зборах, демонстраціях в Австро-Угорщині населення вимагало миру, громадянських свобод, землі, хліба. Пригноблені народи прагнули політичної незалежності, власної державності.

У підросійській Україні в березні 1917 р. відбувалися доленосні для українців події: 17 березня 1917 р. в Києві було засновано Українську Центральну Раду. Після Всеукраїнського національного конгресу (17–21 квітня 1917 р.) її перетворили на повноважний представницький орган – революційний парламент України, що взяв на себе керівництво українським національним рухом. Українська Центральна Рада 26 червня 1917 р. видала I Універсал, яким проголошувала автономію України, а також обрала Генеральний секретаріат – власний національний уряд. Цього ж року 7 листопада крайньо налаштовані ліві радикали, більшовики, здійснили державний переворот і захопили владу в Петрограді. Українська Центральна Рада рішуче засудила антиправові дії більшовиків. 20 листопада 1917 р. вона III Універсалом проголосила Українську Народну Республіку (далі – УНР), а наприкінці січня 1918 р. IV Універсалом проголосив УНР незалежною, самостійною державою. На мирних переговорах у Бресті УНР виступила окремою, незалежною державою та досягла вагомих дипломатичних успіхів [7, с. 20].

Зауважимо, що на переговорах українська делегація прагнула вирішити також долю західних українських земель. Вона висунула вимогу приєднати до УНР Східну Галичину, Північну Буковину, Закарпаття, Холмщину та Підляшшя. Унаслідок напружених дебатів між урядами УНР та Австро-Угорщини було досягнуто компромісу: Східну Галичину й Північну Буковину планувалося виділити в один коронний край із власними сеймом та адміністрацією. Ці домовленості австрійський уряд мав здійснити до 31 липня 1918 р. Домовленості між сторонами було оформлено таємним протоколом.

Створення Української Центральної Ради в Києві, проголошення УНР та те, що на мирових переговорах у Бресті Центральні держави визнали Україну самостійною державою, тобто суб'єктом міжнародного права, вплинуло, безперечно, на все галицьке суспільство, його соціальні верстви. Провідною думкою маніфестів, заяв, резолюцій різноманітних публічних акцій, які могутньою хвилею прокотилися регіоном, було приєднання всіх півавстрійських українських земель до УНР. Так, Віденське студентське товариство «Січ» на своєму зібранні у грудні 1917 р. заявило, що «українська академічна молодь домагається прилучення всіх українських територій Австро-Угорщини до Української Народної Республіки» [1, с. 131].

Питання про перехід українських військовиків на службу в УНР обговорювали на нараді старшин легіону Українських січових стрільців у жовтні 1917 р. Серед деяких українських політиків і військовиків виникла думка створити у Франції український легіон (на кшталт польського під орудою генерала Ю. Галлера) для боротьби з Австро-Угорщиною за незалежну соборну Україну [1, с. 118].

Президент США В. Вільсон (1856–1924 рр.) 8 січня 1918 р. оголосив «14 пунктів» американської політики щодо умов закінчення війни, встановлення миру, подальшої долі Австро-Угорщини тощо. У них поневоленим народам Австро-Угорської імперії гарантували право на вільне самовизначення. У зв'язку із цим у квітні 1918 р. в Римі відбувся Конгрес представників поневолених народів Австро-Угорщини, де взяли участь італійці, чехи, словаки, поляки, словенці, румуни та інші, а також представники держав Антанти. Повноважних представників українського народу, на жаль, на конгрес не запросили: інтереси українців до уваги не брали.

Учасники конгресу задекларували солідарність у боротьбі з австрійським та угорським шовінізмом, імперіалізмом і право на самовизначення. Незабаром держави Антанти, крім Росії, видали власні заяви про підтримку цих народів у боротьбі за незалежність, а США проголосили, що «всі слов'янські народи повинні повністю бути звільнені з австрійсько-угорського ярма» [2, с. 405].

Наступним кроком галичан до створення повноважних представницьких органів є скликання 25 лютого 1918 р. за ініціативою Української парламентарної репрезентації у Львові з'їзду українських нотаблів – спільних зборів майже 500 представників усіх галицьких партій. У роботі з'їзду взяли участь два наддніпрянці: генерал Є. Коленко (делегат українського воєнного міністерства до Відня) та письменник О. Коваленко [16, с. 80–81].

Тим часом новий австрійський прем'єр-міністр М. Гусарек фон Гейнлейн (прихильник поляків) на зустрічі з Є. Петрушевичем однозначно висловився проти розподілу Галичини на східну й західну. Водночас він скерував міністра закордонних справ графа С. Буріяна до Берліна, щоб «прихилити Німеччину до австро-польського рішення» [5]. Позиція вищих австрійських урядовців стосовно долі українців в імперії нарешті викликала гостру реакцію досі відданої та поступливої галицької політичної еліти. Народний комітет найбільшої й найавторитетнішої в Галичині партії УНДП звернувся до всього українського населення краю, закликаючи впродовж тижня, з 15 по 22 вересня, здійснити акції протесту та наполягати на створенні окремого коронного краю. Українці активно відгукнулися на це. В усій Галичині відбулися масові віча, у яких узяли участь десятки тисяч людей. Їхні рішення скеровували імперській владі [6].

В австрійському парламенті 4 жовтня 1918 р. виступив Є. Петрушевич із такою промовою: «Коли Австрія хоче залишатися старою Австрією, не хоче провести поділ Галичини, тоді український нарід мусить втратити останню надію на краще майбутнє в цій державі, і в зв'язку з цим ми віке сьогодні заявляємо про своє найсвятіше право на об'єднання всіх українських земель в одну Українську незалежну державу і домагаємось приєднання всіх українських областей Австро-Угорської монархії, отже, і українських земель Угорщини до Української держави» [18, с. 127].

Логіка подій підштовхнула УПР до ідеї створення національного революційного парламенту. Подальші дії УПР свідчать про те, що із самого початку вона робила все, щоб спрямувати державотворчий процес у правове русло відповідно до міжнародних правових норм і водночас не дати йому вийти за межі правового поля Австро-Угорщини. 10 жовтня 1918 р. у Відні під головуванням Євгена Петрушевича, за участю члена Палати панів митрополита Андрея Шептицького та єдиного в уряді українця – міністра охорони здоров'я Івана Горбачевського – відбулися спеціальні збори УПР. Доповідь про політичне становище виголосив посол Євген Левицький, який вніс пропозицію скликати у Львові «національну Конституанту» (конституційні збори), яка від імені українського народу імперії проголосила би право народу на національно-державне самовизначення, навіть усупереч бажанню австрійського уряду. Пропозицію схвалили одностайно. Збори визначили дату й час (18 жовтня, 17 година), місце (малий зал Народного дому), персональний склад установчих зборів майбутньої Української Національної Ради (далі – УН Ради), обрали підготовчий робочий орган – Президію УН Ради. Тоді ж вирішено скликати 19 жовтня у Львові з'їзд «мужів довір'я» з усіх українських земель Австро-Угорщини та затвердити вищий представницький орган українського народу імперії – УН Раду. До її складу мали увійти всі українські послы Австрійського парламенту, Галицького й Буковинського сеймів, по три представники політичних партій та єпископи [6, с. 128].

Імперія розпалася стрімко. Прагнучи будь-що зберегти монархію, Карл I, новий цісар, 16 жовтня 1918 р. видав маніфест «Воло їх вірних австрійських народів!», яким нібито погодився в майбутньому перетворити Австро-Угорщину на федеративну державу та в якому проголосив: «Доїш не переведеться сеї перебудови законним шляхом, встають в силі без ніякої зміни урядження, які існують для береження загальних інтересів» [24]. Скільки триватиме ця «перебудова», було невідомо.

Тим часом УПР діяла за ухваленим сценарієм. У п'ятницю, 18 жовтня 1918 р., як і передбачалося, у Народному домі у Львові о 17 годині розпочалося зібрання Конституанти, що мала вирішити долю західноукраїнських земель Австро-Угорської монархії. Згідно з ухваленим Статутом до Конституанти увійшли українські послы та члени Палати панів від Галичини й Буковини австрійської Державної ради, послы-українці Галицького й Буковинського крайових сеймів, активісти громадсько-політичного життя краю (представники різних соціальних станів). Загалом у зібранні Конституанти взяли участь 26 послів до австрійського парламенту, 13 послів Галицького сейму, 6 послів Буковинського сейму; 2 члени палати панів (митрополит А. Шептицький і радник О. Барвінський), сеймові представники духовенства (єпископи Г. Хомишин та Й. Коциловський); по 3 представники від національно-демократичної, радикальної, соціал-демократичної, християнсько-суспільної партій Галичини; по 3 представники від українських партій Буковини (національно-демократичної, народної, соціал-демократичної) та один від радикальної; 4 представники від студентської молоді й 5-й – від преси [23].

Конституанта офіційно проголосила себе УН Радою з повноваженнями парламенту. Президентом (головою) УН Ради обрали Є. Петрушевича [23]. З'їзд «мужів довір'я» 19 жовтня 1918 р. там же, у Народному домі, затвердив склад УН Ради та схвалив Постанову про створення

Української Держави на українських землях Австро-Угорщини. Основним законом від 13 листопада того ж року була визначена її назва – Західноукраїнська Народна Республіка.

Висновки. Таким чином, у процесі дослідження основних історико-правових засад ідей парламентаризму в діяльності Західноукраїнської Народної Республіки можна зробити висновок, що цей політико-правовий інститут відіграв важливу законотворчу роль у становленні й розвитку української національної державності.

Список використаних джерел:

1. Велика історія України. Львів ; Вінніпег : Видав Іван Тиктор, 1948. 967 с.
2. Верига В. Визвольні змагання в Україні 1914–1923 рр. : у 2 т. / Інститут українознавства ім. Івана Крип'якевича НАН України. Жовква : Видавництво оо. Василян «Місіонер», 1998. Т. 1. 524 с.
3. Гордієнко В. Українські січові стрільці. Львів, 1990. 48 с.
4. Діло. 1918. 2–16 жовтня ; Українське слово. 1918. 15–19 вересня.
5. За будучність Галицької землі. *Українське слово*. 1918. 10 вересня.
6. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: історія / ред. О. Карпенко. Івано-Франківськ : Сіверсія, 2001. 628 с.
7. Кондратюк В., Регульський В. ЗУНР: становлення і захист завоювань (1918–1921). Львів : Обласна книжкова друкарня, 1998. 96 с.
8. Дорошенко Д. Історія України (1917–1923) : у 2 т. Ужгород : Свобода, 1932. Т. 1 : Доба Центральної Ради. 458 с.
9. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії: нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). Івано-Франківськ, 1993. 200 с.
10. Левицький К. Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914–1918. З ілюстраціями на підставі споминів і документів. Львів : Друкарня оо. Василян у Жовкві, 1928. 736 с.
11. Маковський В. Талероф: спогади і документи. Львів : Накладом автора з друкарем «Діла», 1934. 260 с.
12. Максимчук І. Нарис історії роду Петрушевичів. Чикаго, 1967. 291 с.
13. Осечинський В. Галичина під гнітом Австро-Угорщини в епоху імперіалізму. Львів : Книжково-журнальне видавництво, 1954. 186 с.
14. Патер І. Союз визволення України: проблеми державності і соборності / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів : Друкарня видавництва оо. Василян «Місіонер», 2000. 346 с. ; До українського народу в Росії. *Вісник*. 1914. № 1. С. 8 ; До громадської думки Європи!. *Вісник*. 1914. № 1. С. 2.
15. Петлюра С. Статті, листи, документи: видано в тридцять річницю з дня смерті Симона Петлюри (1926–1956) / Центральний комітет вшанування пам'яті С. Петлюри в Америці. Нью-Йорк : Українська Вільна Академія Наук у США, 1956. 480 с.
16. Повідомлення газети «Українське слово» про з'їзд представників політичних партій і громадськості у Львові з вимогою утворення окремого коронного краю на українських землях Австро-Угорщини / Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923: документи і матеріали : у 5 т. / упор. : О. Карпенко, К. Мицан. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2001. Т. 1 : Листопадова 1918 р. національно-демократична революція. Проголошення ЗУНР. 584 с.
17. Полонська-Василенко Н. Історія України : у 2 т. Репринтне відтворення Мюнхенського видання 1972–1976. Київ : Либідь, 1993. Т. 2 : Від середини XVII століття до 1923 року. 608 с.
18. Тищик Б. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923). Історія держави і права. Львів : Тріада плюс, 2004. 392 с.
19. Тищик Б. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923) (до 75-річчя утворення і діяльності). Коломия : Світ, 1993. 120 с.
20. Українська суспільно-політична думка в 20-му столітті: документи і матеріали : у 3 т. / упор. : Т. Гунчак, Р. Сольчаник. Мюнхен : Сучасність, 1983. Т. 1. 510 с.
21. Феденко П. Український громадський рух у XX ст. / Український Техніко-Господарський Інститут позаочного навчання в Подєбрадах (ЧСР). Подєбради : УТП, 1934. 171 с.
22. Центральний державний історичний архів м. Львова. Ф. 440. Оп. 1. Спр. 12. Арк. 1.
23. Проголошення Української Держави. *Діло*. 1918. 22 жовтня ; Проголошене Української Держави на укр. областях Австро-Угорщини. *Українське слово*. 1918. 22 жовтня.
24. Цісарський маніфест. *Діло*. 1918. 19 жовтня.